

JESU UPPVÄXTFÖRHÅLLANDEN I Nasaret

Enligt kristen tro är Jesus samtidigt i alla avseenden människa och Gud. Jesus bejakade sin judiska identitet. Genom att lära känna det judiska samhället och förhållandena där han växte upp kan vi förstå människan Jesu bättre.

Jesus växte upp i den judiska byn Nasaret i Galileen. Arkeologiska utgrävningar visar att Nasaret då var ett litet jordbrukssamhälle på 1 000 – 2 000 invånare. Vissa uppskattningar anger invånarantalet till max 480 individer. Staden bredde ut sig på en yta av 40 000 m² i ett bergigt landskap drygt 400 möh.

Man kan dela in samhällena på Jesu tid i fyra grupper. Hellenistiska städer som Tiberias och Sipporis som var riktiga städer internationellt sett. Judiska städer vid Gennesaret som Kafarnaum och Magdala och byar som var av två slag. Dels småbyar som mestadels bestod av släkter, dels ordnad bygemenskap med sammansatt befolkning av flera familjer. Där förekom synagoga. Nasaret tillhörde den senare typen.

Inga arkeologiskt fynd tyder på högre välstånd i Nasaret. Inga byggnader för förmögna. Det bekräftar bilden av Jesu familj som fattig men inte i umbärande. Arkeologiska resultat visar att Nasaret var bebott redan på Abrahams tid men kom sedan att ligga delvis öde. Jesu stad var omkring 200 år gammal. Det stämmer med tidiga kristna uppgifter som hävdar att Jesu familj ägde en del åkermark.

Nasaret var ingen isolerad by i bergen. Dels gick den stora Havsvägen (*Via Masis*) som förband Egypten med Mesopotamien inom synhåll nere på Jisreelslätten. Från den anslöt lokala romerska vägar som passerade förbi staden Jafna, 3 km sydväst om Nasaret. Dels låg storstaden Sipporis på bara en timmas resväg norrut från Nasaret. Så för den som så önskade låg både storstadspulsen och internationella kontakter inom räckhåll.

Nasaret tycks ha haft ganska dåligt rykte. Natanael uttrycker en negativ attityd, *kan något gott komma från Nasaret*. (Joh 1:46) Men Nasaret var en rent judisk by. Efter templets fall år 70 slog sig 24 prästfamiljer ner där, vilket tyder på att den var religiöst 'ren'. Inga arkeologiska fynd tyder på hednisk närvaro. Först under andra och tredje århundradet började Nasaret bli känt i kristna cirklar.

Tidiga kristna källor berättar att Jesu släktingar levde kvar i Nasaret. Den kristna författaren Julius 'Afrikanen' som skriver på 300-talet, berättar att Herrens släktingar var jordbrukare och "*spred sig från judiska byarna Nasaret och Kokaba ut över resten av landet*". Det ska r troligen förstås så att Nasaret var för

en missionsverksamhet för i första hand Galileen som drevs av släktingar till Jesus.

Bebådelsekyrkan & Judekristna

I nedre plan i den katolska Bebådelsekyrkan finns en bassäng som tolkats som en dopgrav i en 'synagogkyrka' för en judekristen församling. Antagandet är att denna församling ursprungligen samlats i Josefs och Marias hus. Men detta är bara antaganden som inte kan beläggas. Även under 'Josefskyrkan', belägen ca 100 meter från "Marias hus" finns en synlig bassäng. Men troligen är detta en vinpress snarare än dopgrav (*miqveh*) som vissa arkeologer tolkats dem som. Det är först på 300-talet man kan belägga 'kristen' lämningar. Judekristna samlingsplatser kan man inte belägga eftersom de inte särskiljer sig i förhållande till övriga judiska byggnader och föremål. Under 330-talet är Josef "Avfällingen" verksam på kejsar Konstantin uppdrag för att bygga kristna monument i Galileen. Lämningsarna i Bebådelskyrkan är troligen ett av dessa monument.

Enligt en annan teori gjordes grottan till en synagogkyrka under 200-talet efter att ha varit en judekristen samlingsplats. Kejsare Theodotius som levde i början av 500-talet anger Nasaret som en av flera platser lämpliga för pilgrimer.

En timmens vandring från Nasaret låg staden Sipporis som var under uppförande under Jesu uppväxttid. Det är i det sammanhanget man ska se Jesu arbete som timmerman. Sannolikt "pendlade" Jesus de fem km mellan Nasaret och Sipporis för att arbeta som byggnadsarbetare tillsammans med sin far Josef. Innebörden av yrket 'timmerman' (Mark 6:3 grek *tekton*) är hantverkare som arbetar med hårda material, framför allt sten och trä. Jesus som byggnadsarbetare är troligen mer i överensstämmelse med den historiska verkligheten än finsnickaren vid hyvelbänken. Men det ena måste naturligtvis inte utesluta varandra.

Evangeliernas beskrivning av Jesus som timmermannen från Nasaret har inget med en romantisk bild av en 'snickarpredikant' att göra. Man ska också minnas att den judiska kulturen inte uppfattades kroppsarbetet som tecken på obildning eller antiintellektualism som i den västerländska. Tvärtom. Rabbinnerna förutsattes ha ett yrkesarbete. Som rabbin skulle man försörja sig genom ett "hederligt" arbete. Paulus var tältmakare. Det var ingen tillfällighet.

Herodes den Store intar Sipporis i en snöstorm vintern 39/38 f Kr. Men Sipporis gjorde uppror efter Herodes död år 4 f Kr. och som svar på det berättar den judiske historikern Josefus, sände den romerske guvernören Varus i Syrien legionärer för att jämna Sipporis med marken. Så skedde och befolkningen såldes som slavar. Men Herodes son Antipas lät återuppbygga staden med dess

stadsmur. I det arbetet involverade han hantverkare från hela Galileen. Josefus beskriver det nya Sipporis som ”Galileens ornament” och att det var den starkaste staden i Galileen. Sipporis var till att börja med Galileens huvudstad och även sedan Tiberias tog över rollen år 20, men Sipporis överträffade enligt Josefus uppfattning den både städerna vid Galileiska sjön, Tiberias och Bitskada Julia i skönhet.

Den nya staden som Herodes Antipas lät bygga var en modern stad i romersk-hellenistisk anda. Där fanns en teater med 4-5 000 sittplatser, palats, badhus och andra publika byggnader liksom en kolonnrad gata och marknader. Dateringen av teatern är omtvistad. Somliga hävdar att den fanns på Jesu tid. Senast uppfördes den i slutet av första århundradet. Teater hade redan uppförts i Jerusalem av Herodes den Store. Den återinvigdes år 28 e Kr.

Denna stad återuppbyggdes alltså under Jesu uppväxt. Men ingenting tyder på att Sipporis var en hednisk stad. Inga texter eller arkeologiska fynd talar för att Sipporis var något annat än en judisk stad. Däremot fanns det sannolikt en befolkning i Sipporis som var ickejudisk och kosmopolitisk. I Sippori kunde Jesus lära känna storstadsatmosfären och den romerska kulturen. Sannolikt lärde sig Jesus grekiska förutom hebreiska och arameiska.

Men det innebär inte att Jesus blev något annat än jude. Han kände till blandkulturen och trenderna i det romerska riket. Men försök att göra Jesus till en hellenistisk filosof eller vishetslärare är fruktlösa. Jesus var en judisk lärare och karismatiker (*hasid*) färgad av den fromhet som kännetecknade Galilén.

Inga belägg finns för att fariseer bodde i Sipporis under Jesu dagar. De fanns företrädesvis i Jerusalem. Däremot fanns det präster där och gissningsvis hade också sadducéerna ett visst fäste i stadens överklassbefolkning.

Galileens befolkning överlag var judisk och from. Judisk tro på Jesu tid tog sig uttryck i många former. Den var inte homogen utan bestod i en mängd olika rörelser. Inte minst apokalyptiken som kännetecknades av drömmar, syner och andliga upplevelser tycks ha varit livfull i Galileen och Nasaret. Inte minst präglar den Jesu liv och uttryckssätt.

Jesu familj var mycket from. Det visas inte minst genom att de ’varje år’ vallfärdade den långa vägen till Jerusalem. Det var långt oftare än genomsnittet.

Jesu förbryllade. En gång ställdes frågan : *Hur kan han som inte har studerat vara så lärd?* (Joh 7:15) Var Jesus obildad? Ingen i kretsen kring Jesus var olärd om man med det menar okunnig. De talade minst tre språk och kunde större delen av Bibeln utantill på originalspråken. Om vem i vår tid kan det sägas?

Däremot saknade Jesus formell ”akademisk” utbildning, nämligen ”akademisk examen”.

Lukasevangeliet antyder Jesu utbildning genom berättelsen om besöket i Jerusalem som tolvåring. Då hade han troligen lagom avslutat sina första sju skolåren. Arkeologin hjälper oss förstå detta. Under första århundradet användes ofta synagogan under vardagarna som skolhus (*bet sefer*). Synagogan var nämligen ingen sakral byggnad. Det var ett allaktivitetshus som fungerade både som möteslokal för bön, skolhus och domstol. Men inte alla byar hade en speciell synagogbyggnad. Från texter vet vi att synagogor förekom allmänt i Galileen på Jesu tid. Samtidigt har bara en handfull arkeologiska lämningar av synagogor från denna tid av synagogor återfunnits. Förklaringen är antagligen i att synagogan inte alltid var en specifik byggnad utan ofta privatbostäder.

Rabbinska skriften Mishna berättar (Avoth 5:21).

- Vid fem års ålder för att läsa (Bibeln)
- Vid nio för att (studera) Mishna
- Vid 13 (för att studera) buden
- Vid 15 för Talmud
- 18 för bröllop...

När Jesus kommer till Jerusalem som 12-åring hade han avslutat ”grundskolan” i synagogan. Då fanns möjligheten för de som hade råd och begåvning att fortsätta ”högskolestudier” (*bet midrash*) i Jerusalem. Jesus var en begåvad elev. Det framgår av att berättelsen, när de skriftlärde i akademien samtalande med Jesus var förvånade över hans svar. *Alla som hörde honom häpnade över hans förstånd och de svar han gav* (Luk 2:47). I synagogans undervisning fick man lära sig att ställa frågor till texten. På så sätt gav man Gud möjlighet att ge svar och tala i Skriften.

Men för familjer som inte hade ekonomiska möjligheter att låta sina söner studera i Jerusalem och bo på internat återstod ett annat alternativ, nämligen ’kvällsstudier’ i synagogan. Detta var sannolikt det som gällde i Jesu fall. Rabbinska texter berättar om att det överallt i den judiska landsbygden fanns ”studiegrupper” (*chaverim*) som bestod av män som hängav sig åt studiet av Torah. Att det fanns sådana bibelstudiekurser i Nasaret förklarar att Jesus kunde tillägna sig den bildning att han av omgivningen uppfattades som ’rabbin’, dock utan formell ’examen’. När Jesus trettioåring blir en offentlig person, sker det alltså efter en när 20-årig teologisk utbildning där han kombinerat studier med yrkesarbete.

Göran Lennartsson